

PUHEENVUORO
Kari Latvus
2.10.2004

Raamatuntutkistelu
Diakoniapäivät, Pori

Osattomuus vastuusta

Valmistautuessani Porin diakoniapäiville kollegani Hannu Pöntinen soitti. Hän halusi pohjatietoja esitykseni sisällöstä. Kotvan keskustelimme siitä, että mitä otsake Osallisuus vastuuttomuudesta oikein merkitsee ja miten teema käsitteisin. Jossakin vaiheessa huomasimme, että oikea otsake onkin Vastuu osattomuudesta. Totesimme, että juttu on ihan sama, mutta näkökulmana vain kolikon toinen laita.

Osattomuuden kasvot

Osattomuus on kova sana. Se, jolla ei ole osaa, on pudonnut pois. Hän on osaton. Hän ei kuulu niiden joukkoon, jotka toimivat, tekevät ja omistavat. Ja ehkä osattomalla vielä osaton, mutta ne kuuluvat jollekin toiselle Osattomuus on siis aina ulosjäämistä jostakin, mihin muille avataan ovi. Osattomuuden vastapeluriksi muodostuu osallisten joukko ja usein niin, että osalliset ovat ryhmä, kun osaton puolestaan on yksin. Osallisilla on hyvä osa, osattomilla taas huono osa: heistä on vaarassa tulla samalla kertaa huono-osaisia, tien reunukselle jääneitä.

Viime sunnuntain Helsingin Sanomat (HS 26.9.2004/E1) haastatteli yhtä tamperelaista työtöntä. Irmeli Vesterinen on viisikymppinen nainen. 28 työvuoden jälkeen Elisa antoi potkut tälle työntekijälleen. Syy tapahtuneeseen tuntuu olevan edelleen tuntematon: ”En vielääkään voi ymmärtää, miksi Elisa heitti hyvät, pätevät työntekijät pellolle” sanoo Vesterinen. Viime syksynä irtisanotuista 81 työntekijästä noin puolet on edelleen vailla työtä. Poispotkitulla on kokonaisuudesta käsitys: ”Rivien välistä luen, että yritykset haluavat vain parantaa tulostaan. Ei niiden tarvitse olla hyväntekeväisyyslaitoksia, mutta jokin vastuu pitää olla työntekijöistä.”

Kenen vastuulla ovat vierustoverimme, kun heiltä viedään osa elämästä?

Psalmi 39: kaikki on sinun omaa vikaasi

On aika katsoa ensimmäistä psalmitekstiä. Psalmi 39 voidaan otsikoida seuraavasti: ”oma vika, tunnustan kaiken.”

8 Herra, onko minulla vielä toivoa?

Kaikki on sinun varassasi.

9 Päästä minut kaikista synneistäni,
älä anna minun joutua houkkien häväistäväksi.

10 Minä olen nyt vaiti, en avaa suutani,
sillä sinulta tulee kaikki.

11 Ota vitsauksesi minun päältäni,
en kestä enää kätesi iskuja.

12 Kun sinä kuritat ja rankaiset ihmistä

PUHEENVUORO

Kari Latvus

2.10.2004

---

hänen syntiensä vuoksi,
sinä teet lopun hänen kukoistuksestaan,
niin kuin koi tuhoaa vaatteen.
Vain tuulenhenkäys ovat kaikki ihmiset!

Tätä psalmia ei oikeastaan voi lukea: se pitää huutaa ja valittaa. Rukoilijan kokemuksena on, että elämisen kaikki vaivat ja huono-osaisuuden oireet ovat totta hänen elämässään. Muukalaisuus, kodittomuus ja sairaus musertavat voimat niin, että jäljelle jää vain oman kelvottomuuden, epäonnistumisen ja syntisyyden tunto. Kukoistus loppuu elämän kuristukseen, joka ihmistä kohtaa omien virheiden takia Psalmin mukaan elämän kaikkien tapahtumien yläpuolella Jumala on leppymätön tuomari, joka pitää kirjaa tapahtuneesta. Jumalan katseelta ei pääse pako. Ja kun Jumala katsoo, niin ihminen tunnustaa epäonnistumisensa Vanhan testamentin psalmeissa toistuu usein tämä sama ajatus. Keskeistä tässä ajattelussa on oman viallisuuden tunnustus ja Jumalan puoleen kääntyminen. Tämän seurauksena näissä teksteissä nousee esiin toive vapautua sairaudesta, elämisen kovista kohtaloista ja Jumalan käden kuristuksesta. Likipitään kaikki, mitä elämässä tapahtui, tulkittiin tätä taustaa vastaan. Seurauksena oli aika ajoin yhä kiinteämmäksi käyvä syyn- ja seurauksen laki. Jos elämässä tapahtui hyvää, oli se merkki Jumalan siunauksesta. Jos taas elämässä kävi huonosti, niin syytä tähän haettiin erityisesti yhteisön ja jopa yksilön omasta elämästä. Ja kaiken toteuttajaksi nähtiin Jumala. Tämän tyyppisellä ajattelulla näyttää olleen kannattajansa – ja myös vastustajat. Joidenkin psalmien ohella Jobin kirja on hyvä muistuttaja siitä, että elämässä ei kaikkea saa tulkita syyn- ja seurauksen lain mukaan. Jobin viesti on lyhyesti se, että tämänlaisen ajattelun edustajat ovat pahimmoilleen hirvittäviä puoskareita, jotka tohtoroivat ihmisriepuja hengellisten harhojensa valossa.

Meidän ajallemme on kuitenkin tyypillistä, että yksilöä syyllistetään taas aiempaa enemmän. Oman elämän vaillinaisuuden, asunnottomuuden tai työttömyyden kanssa painivien kohdalla tuki ja huolenpito on yhä useammin vaihtunut kilpailutalouden tavoin oman vastuun korostamiseen. Ajan sloganiksi sopii monisteen pilapiirroksen kelpuutettu lause: ”Tehokas työnteko on avain talouskasvuun.” (HS syyskuu 2004). On oltava tietoinen, tehokas, haettava koulutusta ja osattava selviytyä avopalveluiden varassa. Hyvinvointiyhteiskunnan perusmallina oli huolenpito ja tuen tarjoaminen. Me olemme nyt turbokapitalismin kyydissä matkalla kohti yhä suurempaa yksilön vastuunkorostamista. Ja yhä useammin syyttävä sormi tulee jostakin suunnasta ja toteaa, että asia on sinun omalla vastuullasi. Sinun on selviydyttävä.

Yksilöitä on syyllistetty elämän epäonnistumisesta Raamatun aikana, ja sama ääni kuuluu nykyäänkin. Syyn- ja seurauksen laille moni haluaa selvästikin löytää uusiokäyttöä suomalaisessa yhteiskunnassa. Usein tämä tapahtuu heikoimpien kustannuksella ja siitä on seurauksena monia lamaannuttava syyllisyys. Alitajuntaan hiertyy pelko siitä, että ehkä tämä kaikki olikin minun omaa syytäni.

PUHEENVUORO
Kari Latvus
2.10.2004

Psalmi 88: pimeys syö minut

Toisen huudon elämisen tuskasta löydämme psalmista 88. Terveiden heikkeneminen, elämän epäonnistumisten syvä vako on käännetty kahta jyrkemmäksi. Jäljelle ovat jääneet kalpeat kasvot ja käheä ääni. Ehkä voisi jopa sanoa: epätoivo oman osattomuuden edessä.

4 Paljon, ylen määrin olen kärsinyt,
olen tuonelan kynnyksellä.
5 Toistenkin mielestä olen valmis haudata.
Minä olen kuin voimansa menettänyt soturi,
6 olen jäänyt yksin, kuin olisin jo kuollut.
Minä virun kuin kaatuneet haudoissaan –
nuo, joita sinä et enää muista,
joita kätesi ei auta.
7 Sinä olet syössyt minut syvyyksien perille,
pimeään, pohjattomaan kuiluun.
8 Sinun vihasi on raskaana ylläni,
sinun aaltosi vyöryvät pääni päällä.
9 Sinä olet karkottanut ystävät luotani,
niin kammottavaksi olet minut tehnyt.
Olen kuin vanki, en pääse vapaaksi.
[...]
19 Kaikki ystäväni sinä olet karkottanut,
nyt on seuranani vain pimeys.

Yksinäisyys, kalman tuoksu ja ystävien kaikkoaminen. Siinä huono-osaisuuden tunnusmerkit myös nykyisin tutkija Matti Kortteisen mukaan: ”Ihmiset reagoivat ensin päällä, ja sitten kun se ei auta, keho pettää,”

Kortteisen tulkinnan mukaan työttömyys tuottaa sairautta sitä suuremmin, mitä selkeämmin työtön kokee olevansa yksin, vailla läheisten tukea ja pohtii, että parasta on olla luottamatta kehenkään. Hän menettää ns. yhteisölliset suhteensa, jotka voisivat kannatella vaikean ajan yli. Työttömyys ja työkykyä haittaava sairastavuus muodostavat kehän. Pitkään työttömänä olleet ovat sairaita, - sitä sairaampia, mitä yksinäisimmiksi itsensä kokevat. Sukupuoli, ikä tai muu tekijä ei Kortteisen mukaan selitä tätä tilastollisesti erittäin merkitsevää tulosta, ainoastaan yhteisöllisyyden tunteen loppuminen. (23.1.1998 Verkkouutiset/Margit Hara)

Vastaavalla tavalla Dialogi lehdessä todetaan, että *Huono-osaisuus ylläpitää terveyseroja* Yhteiskunnallinen eriarvoisuus on merkittävin syy suomalaisten terveydentilan ja kuolleisuuden eroihin. Vaikka yleinen terveyden taso on noussut, terveyserot ovat pysyneet selvinä. Miesten keskinäiset erot ovat jopa kasvaneet. (Dialogi 6/2002) Osattomuudesta jää ympärille hiljaisuus ja yksinäisyys, niin että tulee tunne pimeässä olost. Psalmi 88 ei päästä meitä nykyisiä lukijoitakaan helpolla. Lohduton valitus päättyy, mutta pimeä ja yksinäisyys jäävät. Tällaisessa kamppailussa ei enää ole voimia katsoa

PUHEENVUORO

Kari Latvus

2.10.2004

ympärille ja kysyä vastuullisia astumaan esiin. Valittajalla ei ole enää voimia tai kykyä nähdä raskaan synkkyyden läpi. Kenelle silloin kuuluu vastuu osattomuudesta? Pimeässä myös kysymys vastuusta hämärtyy. Markkinatalouden ja kvartaalikapitalismin perusmuotoihin on kuulunut pitkään puhua markkinapassiivissa. Ratkaisujen takana on aina kilpailun laki, yhtiöiden kehittyminen, markkinoiden kuunteleminen. Kysymyksessä on usein voiton maksimointi ja oman edun lisääminen. Yleensä päättäjien ”minä” kuitenkin pyyhkiytyy pois ja tilalle tulevat yleiset ja pakottavat syyt, joiden erittelyyn harvemmin edes pyritään. Markkinapassiivissa puhuminen vapauttaa päättäjän paljastamasta todellista sanomaansa. Passiivi nimittäin vapauttaa sanomasta ääneen, että ”Palvellessani rahan ääntä olen päättänyt ottaa voiton sinun selkänahastasi.” Ihminen, joka elää ja tekee työtä, palvelee työllään yhteistä hyvää, on vain markkinapassiivin satunnainen uhri. Markkinapassiivin kieli ei yksinkertaisesti halua tuntea sellaista ilmaisua kuin vastuu osattomuudesta. Markkinapassiivin kuningatar, rautarouva Margaret Thatcher ilmaisi asian aikoinaan selkeästi: ”Ei ole olemassa mitään yhteiskuntaa, on vaan yksilöitä ja heidän perheitään.” (Sitaatti kirjasta R. Sennett, Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa, s. 111). Markkinapassiivin kielessä kaikkialle vaikutuksensa ulottaa persoonaton nykyhetken jumalallisuuden ilmentymä: työ, kilpailu ja talous. Päivin ja öin se pitää silmällä niitä, jotka ovat työelämän yhä kiihtyvässä juoksussa mukana. Samoin kuin se pitää silmällä myös niitä, jotka ovat karusellista jo ulosheitettyjä.

Vauhti kiihtyy ja vastuu häviää. Onko kenelläkään lopulta vastuuta osattomuudesta?

Psalmi 10: Jumala hankkii oikeuden orvolle ja sorretulle

Tuntuu kuin psalmin 10 rukoilija olisi kuullut äsken esitetyn kysymyksen.

- 1 Herra, miksi olet niin kaukana,
miksi kätket kasvosi meiltä ahdingon aikana?
- 2 Häikäilemättä jumalaton vainoaa köyhiä,
saalistaa heitä kavalilla juonillaan.
- 3 Väärintekijä rehentelee mielihaluillaan,
kiskuri kerskuu voitoistaan ja pilkkaa Herraa.
- 4 Jumalaton ylvästelee:
"Ei Jumala rankaise.
Ei häntä edes ole!"
Siinä hänen ajatuksensa.
- 5 Väärintekijä menestyy kaikessa, mitä tekee.
Sinun tuomiosi eivät häntä kosketa.
Hän hymähtää kaikille vastustajilleen,
- 6 sanoo itsekseen: "Mikään ei minua horjuta!
Vastoinkäymiset eivät minua kohtaa!"
(...)
- Hän vaanii siepatakseen heikon,
kaappaa köyhän verkkoonsa.
- 10 Niin sortuu avuton ja heikko,
köyhät joutuvat hänen valtansa alle.
- 11 Hän sanoo itsekseen: "Ei Jumala välitä,

Diak

DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULU

PUHEENVUORO

Kari Latvus

2.10.2004

hän on kääntänyt katseensa pois,
ei hän mitään huomaa."

Psalmissa jumalattomiksi sanotaan niitä, jotka oman taloudellisen asemansa avulla pyrkivät käyttämään toista hyväksi ja saamaan hänet valtaansa. Jumalattomasta piirretään karikatyyri, jossa viekkaus, rahanahneus ja toisen heikon aseman hyväksikäyttö muodostavat pahan kolminaisuuden. Pyhää eivät ole naapurit, ei heidän maansa, eikä perus toimeentulonsa. Koskemattomta eivät edusta edes viattomat tai lapset. Jumalaton on se markkinoiden valta, jota olemme tottuneet tunnustelemaan kaikkialla ympärillämme. Turbokapitalismin maailmassa on moni nähnyt omilla silmillään, että kaikki valta töissä ja maan päällä on annettu suuremman ja nopeamman voiton tavoittelulle. Juha Siltalan mukaan (Työelämän huonontumisen lyhyt historia, 2004) olemme kuitenkin jo tulleet tilanteeseen, jossa yhä selvemmin tarvitaan muutos. Kehitys kriisiyttää itsensä. Yhä selkeämmin on aika todeta, ettei kiihtyvä markkinatalous ole oikea ja tosi Jumala. Sen sijaan oikean Jumalan suuntaan kohoaa selvin sanoin ilmaistu rukous.

Psalmi 10

12 Riennä avuksi, Herra!

Jumala, kohota kätesi!

Älä unohda avuttomia!

13 Miksi jumalaton saa pilkata sinua, Herra?

Miten hän voi ajatella, ettei Jumala rankaise?

14 Sinä näet kaiken,

tuska ja murhe ei jää sinulta huomaamatta,
sinä ojennat kätesi.

Sinulle köyhä ja orpo uskovat asiansa,
sinä annat avun.

15 Murra jumalattomien voima,

rankaise heitä,

tee loppu vääryydestä!

Tosi Jumala on se, joka näkee kaiken, jakaa tuskan ja murheen.

Tosi Jumala on se, jolle osaton voi uskoa asiansa.

Ja tosi Jumala on se, joka antaa avun.

Kaikenlaisen, osatonta ihmistä eri suuntiin riepoivan kamppailun keskellä ojentuu arka ja epävarma käsi, joka voi kääntyä vain yhteen suuntaan. Jumalan suuntaan kohdistuva luottamus on kirkas ja suorastaan häkellyttävä. Luottava ääni vain toteaa Jumalalle: "Sinä hankit oikeuden orvolle ja sorretulle."

Se, että orvot ja murretut hakevat oikeutta, siis odottavat Jumalan toteuttavan oikeuden, on muistutus siitä, että aina lain kirjain ei toteuta moraalista hyvää. Markkinoiden, rahan ja valtaapitävien hallinnan jälkeen on myös nykyaikana niitä, jotka ovat jääneet osattomaksi moraalista oikeudesta toimeentuloon, kunnialliseen asemaan omassa yhteisössään tai tietoisuuteen siitä, että he ovat arvokkaita ja tärkeitä olemassaolonsa perusteella. Eikö tässä ole oikeuden siemen tänäänkin?

PUHEENVUORO
Kari Latvus
2.102004

Johtopäätökset

1. Psalmeissa ei ole vain yhtä kuvaa osattomuudesta ja vastuusta. Kaikkia kuvia kuitenkin yhdistää se, että puhe kohdistuu aina Jumalalle. Olkoon kyse toivorikkaasta luottamuksesta, vimmaisesta synnintunnuksesta, muserretun avunhuudosta – tai jopa jäämisestä täydelliseen pimeään ja yksinäisyyteen. Ja ehkä jopa jo siihen tyytyen, ettei yksinäisyydessä kykene kuulemaan vastausta tai tunnistamaan lähellä olevia auttajia. Silloinkin voi kohdistaa puhuttelun Jumalalle, joka on minua vastapäätä.
2. Elämä ei tunnu tarjoavan tänä päivänä helppoja vastauksia rukoilijalle tai elämän murheiden keskellä eläjille. Joskus neuvot tuntuivat loppuvat myös psalmien rukoilijoilta. Neuvottomuus ei kuitenkaan näytä koskaan täydellisesti vieneen uskoa siitä, että Jumala näkee kaiken, on valmis ojentamaan kätensä ja tekemään väärästä oikeaa. Psalmeissa tämä usko horjuu useasti, jää jopa pimeään tai yksinäisyyteen. Koskaan se ei kuitenkaan täydellisesti nujerru, vaikka kaikki inhimilliset mahdollisuudet kuluisivatkin loppuun. Tuhotun talon rauniosta nousee kuitenkin uusi vihreä verso, joka on elämän ja oikeudenmukaisuuden merkki.
3. Kovin monia psalmin rukoilijoita sävyttää ahdistus yksin jäämisestä. Ympäriällä ovat vain ilkkujat ja jumalattomat sormella osoittelijat. Vierellä näkyy vain harvoin naapurin ja ystävän auttava käsi tai olkapää. Osattomat ovat psalmeissa kovin yksin, jopa patologisen yksin. Ja se on vielä enemmän kuin vain olisi sairaan yksin. Siitäkin huolimatta, että he ovat yksin Jumalansa edessä. Tältä maailma usein näyttääkin ahdistetun näkökulmasta. Jumalan näkökulmasta tilanne on kuitenkin toinen. Hänen maailmassaan ovat läsnä myös vierellä olijat, kanssakulkijat, hänen kätensä ja silmänsä arkipäivän keskellä. Vanha testamentti puhuu Jumalan lähettiläistä tavalla, joka kannattaa mainita tässä yhteydessä. Jumalan enkeli (mal'ak Jahve; tai suomalaisittain "malakia") on lähettiläs, jota usein voi verrata ihmiseen. Samaa ilmausta käytetään muistakin sanansaattajista. Tehtävään lähetetty viestin viejä ei eroa muista ihmisistä välttämättä pukeutumisen tai ylliluonnollisen olemuksen perusteella. Olennaista on se, että hänellä on sanoma. Se, että hän on toivon ja oikeuden tuoja.
4. Jumalan lähettiläs on oikeudenmukaisuuden tuoja. Tämän lisäksi hän on kuitenkin myös olennaisella tavalla tekemäksi todeksi sen, että Jumalan erityinen mielenkiinto, huoli ja hoiva kohdistuu heikoimmassa asemassa olevaan. Lämmin katse, kädenpuristus, toisen kunnian huomioiminen eivät ole vain merkkejä oikeudenmukaisuuden toteutumisesta vaan myös armon ja rakkauden kosketus. Katseen armo luo ihmiseen voimavaroja ja antaa hänelle syyn sekä hyväksynnän.
5. Jumalan näkökulmasta meidät on lähetetty matkaan mukaan viesti ja tehtävä. Erilaisten osattomuuden kokemusten ja työhelvettien keskellä Jumala on lähettänyt meidät tulemaan murheen ja musertumisen vierelle, näkemään ja lohduttamaan. Ajallaan myös tuomaan armon ja rakkauden käden ulottuville sekä tarttumaan oikeuden tekemiseen.